ڕەمز و نووسینی سەرگۆڕەکان
(چوار گۆڕستانی باشووری کوردستان بە نموونە)

عەباس سلێمان سمایل

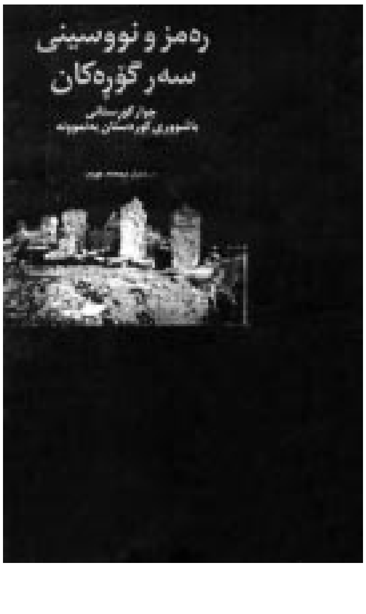

ڕەمز و نووسینی سەرگۆڕەکان نامەی ماجستێرەکەی قوتابی (ئەرخەوان محەمەد عوبێد)ە، کە دەزگای توێژینەوە و بڵاوکردنەوەی موکریان بۆی چاپکردووە و لە چاپخانەی خانی (دهۆک) لە ساڵی ٢٠٠٨ چاپکراوە.

نووسینی ئەم جۆرە بابەتانە ماندووبوونێکی زۆری دەوێ بۆ بەدەستهێنانی سەرچاوە لەگەڵ لێکۆڵینەوەیەکی مەیدانی و گەڕان و سووڕانێکی بێ پایانی گۆڕستانەکان، هەڵبەت لە کوردستاندا هەزاران گۆڕی سەیر و سەمەرە دەبینی لە گۆڕی گەلانی کۆنی کوردستان وەک ئورارتو، ماننا، میدی و فرسی و جوولەکە، ئێزدی، زەردەشتی، میهرپەرستی و دیان و کاکەیی و گۆڕستانی موسڵمانانی سەردەمە جیاجیاکان جا هەر گۆڕستانێکیش ڕەمزی سەرکێلەکانیان بەپێی سەردەم دەگۆڕێ، ئیتر لێکۆڵینەوە لە جۆری کێل و شێوە و ڕەمزەکانی و نووسینەکانی بۆ لێکدانەوەیان هەوڵ و کۆششێکی زۆری دەوێ. ئەمەش کاری پسپۆڕانی شوێنەوارناس و مێژوونووس و کۆمەڵناس و ئەدیبانە.

جا دیارە نووسەر کۆششێکی زۆری کردووە بۆ نووسینی ئەم بابەتە کە کەم کەس هەیە خۆی لە قەرەی بدات، بەتایبەتی بۆ ئافرەتان کە زۆر گرانە، ئەم گۆڕستان و ئەو گۆڕستان بکات و لە کێل و گومەزی گۆڕان وردبێتەوە، لەگەڵ ئەوەشدا دەبووایە باسی کێلی شێوە بەرجەستەش بکات، کە لە کوردستاندا زۆر لەمانە دەبیندرێن، لەوانە لە گۆڕستانی پیرداود کێلێکی لە شێوەی سەروملی بازێک بەرچاو دەکەوێت، هەروەها لە هەمان گۆڕستاندا کێلێک لە شێوەی پیتێکی بزماری دروست کراوە.

یان لە گۆڕستانی حەزە کێلێک لەسەر شێوەی سەروملی مرۆڤێک دەکەوێتە بەرچاو، لە گۆڕستانی

فلونیش وێنەی مرۆڤێکی بەتەمەن و ڕیش درێژ لەسەر ڕوویەکی بەردەکە هەڵکەندراوە.

جا نووسەر دەبووایە سەری لە زۆر گۆڕستانی دێرینی دیکە بدابایە وەک گۆڕستانی کوشاف، حەزە، منارە، پیرداود، شێخ شەروان، فلون، گوندک، کۆزێ دارێ، گرک و کەل، بیرە کەپرە، پانکان، سویرەلە، زەرگەزەوی و ماوەران... تاد

هەروەها دەبووایە سەری لە چەند گۆڕستانێکی جوولەکە و ئێزدی و کاکەیی بدابایە، لەوانە گۆڕستانی مام شڤان و چەند گۆڕستانێکی شێخان و باشیک و شنگار و گۆڕستانی جوولەکەکانی گوندی نەقەبی زێبار، ئەوا بێ گومان لێکۆڵینەوەکەی باشتر دەبوو.

ناوەڕۆکی کتێبەکە

کتێبەکە بریتییە لە (٣١٧) لاپەڕەو دابەشی ئەم شەش بەشەکراوە:

بەشی یەکەم
مەرگ و چارەنووسی لەش و گیان

نووسەر لە بەشی یەکەمدا بە درێژی لە مەرگ و چارەنووسی جەستە و گیان دواوە، بۆ ئەم مەبەستە بیروڕای هەندێک لە زاناکانی خستۆتە ڕوو، هەڵبەت هەر یەکێک بەجۆرێک لە مردن دواوە، موسڵمانیش مردنی بە حەق داناوە و بە دابڕان لە خۆشی و ناخۆشی دنیای داناوە، ئێزدیش وشەی (کراس گوهڕین) لە جیاتی مردن بەکاردێن، واتە دوای ئەوەی مرۆڤ کۆچی دوایی دەکات، ژیانێکی دیکە دەست پێدەکاتەوە، هەروەها سۆمەرییەکانیش وای بۆ دەچن دوای مردن ژیانێکی دیکە دەست پێ دەکاتەوە، کە بە جیهانی ژێرەوە (کور) ناسراوە و خوداوەندیشی هەیە، لەوانە خوداوەندی ئەنلیلە، خوداوەندی دوموز (تەمووز)یش یەک لەم خوداوەندانەیە، کە شەش مانگ لە جیهانی سەرەوە دەژی و شەش مانگیش لە جیهانی ژێرەوە، دەبووایە نووسەر زیاتر لە فەلسەفەی مردن لەنێو زەردەشتی و میهر پەرستەکان بدوێ و دواتر ئاماژە بە دەخمەکانی کوردستان بکات.

نووسەر لە بارەی چارەنووسی لەش دوای مردن دەڵێت: بیروڕای گەلان و ئایینەکان دەربارەی ئەمە جیاجیایە و هەریەکە لە هەڵسوکەوت بەلاشەی مردوو دابونەریتێکیان هەبووە لەوانە زەردەشتییەکان دوای ئەوەی سێ ڕۆژ لە شوێنێکی بەرز دایان دەنا تا قەل و داڵاش گۆشتەکەی بخۆن، ئینجا ئێسقانەکەیان لە گۆزەیەک دادەنا و دەیانخستە سەر بەردێکی لوولەیی کە بانەکەی بەقەد ١٠سم هەڵکۆڵدرابوو، یان دەیانخستە ناو دەخمەوە. (مرۆڤی نیاندەرتاڵ)یش لاشەی مردوویان لە قووڵایی ٢م لە ئەشکەوتەکان شاردۆتەوە.

دواتر نووسەر باسی گۆڕستانی دێی قازانی ڕۆژئاوای سلێمانی کردووە کە دوای ئەوەی لاشەی مردووەکانیان سووتاندووە، ئینجا خۆڵەمێشەکەیان خستۆتە کووپەوە، دیارە لەسەر ئایینی بووزی و هیندییەکان بووینە، یان لەژێر کاریگەری ئەواندا بووینە، جا ئەمە نموونەیەکە لەم جۆرە گۆڕانە کە نووسەر خستوویەتییە ڕوو، کەچی لەم جۆرە گۆڕانە لە شوێنی دیکەش هەنە نموونەش کۆنەگۆڕستانێکی نزیک گردی کلک مشکەکە بەداخەوە ئەمڕۆ نەماوە و وەبەر شەقامی ١٠٠م کەوت.

ئاشوورییەکانیش مردووەکانیان لەگەڵ کەلوپەلەکانیان لە ژوورێک لەژێر زەوی شاردۆتەوە، ئەفریقییەکانیش لاشەی مردوویان دەفرۆشت، یان دەیانخوارد..

دەربارەی زیندووبوونەوەی مردوو، بیروڕای جیاجیای خستۆتە ڕوو، لەوانە لە ڕۆژی لێ پێچینەوە زیندوو دەبێتەوە، لەناوگۆڕ زیندوو دەبێتەوە و بە زیندوویی دەمێنێتەوە تا ڕۆژی لێ پێچینەوە، گیان دەچێ بۆ ئاسمان و لاشە لەنێو گۆڕدا دەمێنێتەوە.

بەشی دووەم
گۆڕ و گۆڕستان

هەمیشە دوای مردن گۆڕ دەبێتە ماڵی مرۆڤ، چەند گۆڕێک لە تەک یەک گەڕەک دروست دەکەن، گەڕەکیش گەورە دەبێ و دەبێتە شار، بەم شارەش دەڵێن گۆڕستان، واتە گۆڕستان شارێکی خامۆش و بێ چرپە و هەست و خوستە، هەڵبەتە شاری مردووان بەر لەشاری زیندووان دروست بووە بەهۆی ئەوەی مرۆڤ سەرەتا گەڕۆک و ڕەوەند و کۆچەر بووە، جا شێوەی گۆڕ و شوێنی ناشتنی لەسەر دەمێکەوە بۆ سەردەمێکی دیکە و لە ئایینێکەوە بۆ ئایینێکی دیکە گۆڕاوە، بۆ نموونە لەنێو هەندێ لە گەلانی کۆنی میسۆپۆتامیا لە پەرستگا مردوو لە قووڵاییەکی زۆر دەنێژراو بەگشتی گەلانی ڕۆژهەڵاتی عەرەبستان مردوویان لەنێو کووپە دەشاردەوە و هەندێک لە گەلانی هیندی لاشەی

مردوویان دەسووتاند و ئی وا هەبوو لاشەی مردوویان فڕێ دەدایە ناو دەریاوە، دوای ئەوەی دەیانخستە سەندووقەوە. زۆر جاریش لەناو میللەتانی کۆنی میسۆپۆتامیا مردووەکانیان لەناو ماڵەکانیان شاردۆتەوە. نموونەش مردووانی گوندی چەرمۆیە، جاری واش هەبووە لە ترسی دەرهێنانی تەرم و هەتک کردنی لەناو دیواری ماڵەکانیان مردوویان شاردۆتەوە.

لە باشووری کوردستان دەوروبەری گۆڕی ئەسحابە و پیاوچاکان پتر دەبووە گۆڕستان، بۆیە ئەمڕۆ هەر گۆڕستانێکی دەبینین، یان گۆڕی ئەسحابەیەک، یان پیاوچاکێکی تێدایە.

دواتر نووسەر دەربارەی مێژووی گۆڕ دەڵێت: دوای ئەوەی قابیل هابیل دەکوژێت، حەوت ڕۆژ بەدیارییەوە دەبێت و نازانێ چی لێ بکات، ئینجا خودا دوو قەلەڕەش ڕەوان دەکات و بەشەڕیان دەدا و لەبەرچاوی قابیل یەکێکیان، ئەوی دیکە دەکوژێت و لەژێر خاک دەیشێرێتەوە، قابیلیش لەم قەلەڕەشەوە فێر دەبێت و هابیل لەژێر خاک دەشارێتەوە.

ئیتر ناشتنی مردوو لەژێر زەوی بۆ چەند هەزار ساڵێک بەر لە زایین دەگەڕێتەوە، نموونەش چەند گۆڕستانێکی سۆمەری و ئیلامییەکانە.

بەشی سێیەم
ڕەمزی سەرگۆڕەکان

لە دێر زەمانەوە مرۆڤ گرنگی بەگۆڕ و گۆڕستان داوە و داروباری لەسەر چاندووە و بەردی ڕێکی کردۆتە کێل و ڕەمز و نیشانەی لەسەر کێلەکان هەڵکەندووە کە پێوەندی بە کەسایەتی مردووەکە و کار و پیشە و ئارەزووەکانییەوە هەبێت.

ئەم ڕەمزانەش لە ئایینێکەوە بۆ ئایینێکی دیکە و لە گەلێکەوە بۆ گەلێکی دیکە و لەسەردەمێکەوە بۆ سەردەمێکی دیکە گۆڕانی بەسەردا هاتووە.

دوای ئەوەی هەر گەلێکیشی خوێندەواری لەناو پەیدا دەبێت، نووسینی بەتایبەتی هەڵبەست جێگای ڕەمزەکان دەگرێتەوە، هەڵبەستەکانیش، یان ئەوەتە هەڵبەستی شاعیرانە، یان کەسوکاری مردوو دایان ناوە، یان مردووەکە کاتی خۆی دایناوە و وەسیەتی کردووە کە ئەم شیعرە لەسەر گۆڕەکەی بنووسن.

جا ئەو ڕەمزانە وەک: چەکی کۆن، جاوبڕ، ئاسک، خشڵی ئافرەتان لێی هەڵکەندراوە، ئەم هونەرەش زیاتر بۆ ساڵانی دوای ١٨٥٠ دەگەڕێتەوە، دواتریش کە چەکی ئاگر پەیدا دەبێت، چەکی ئاگر جێگای ئەم چەکە کۆنانە دەگرێتەوە.

هەڵبەت چەک بەکۆن و نوێیەوە واتای پاڵەوانیەتی گەیاندووە، ئاسک ئاماژەیە بۆ گۆڕی ئافرەتان لە گۆڕستانی کوشاف ژمارەیەکی زۆر لە کێل دەبیندرێت کە وێنەی شەنەی ٣ لک و ٤ لک هەڵکەندراوە، ئەمەش ئاماژەی پاڵەوانیەتییە، یان ئەو کەسانە بەڕمی سێ لک و چوار لک کوژراون، بە قسەی دانیشتووانی گوندی کوشاف، ئەم گۆڕانە نەهی ئەوانە و نەهی عارەبانن، مێژووی دروست بوونی ئەم گۆڕستانە کۆنە دیار نییە، هەروەها لە کەلاتی کێلی زۆر سەیر و سەمەرە دەبینرێت کە لە شێوەی گۆو شێوەی جۆربەجۆر دانە، هەمووشیان نەخشێنراون، هەروەها لە گۆڕستانی گوندک گۆڕی ئافرەتان دوو گۆی لەسەر کێلەکە هێشتراوەتەوە، لەسەر کێلێکی گۆڕستانی کۆزێ داری کلیلێک هەڵکەندراوە، ژمارەیەکی زۆر لە کێلەکانی گۆڕستانی فلون وێنەی خاکەناسی سەربەگۆی لەسەر هەڵکەندراوە، هەندێک لە کێلەکانی گۆڕستانی منارە و حەزە و پیرداود و شێخ شەروان، هەمان ڕەمزی گۆڕستانی چراغیان لەسەرەو زۆر گۆڕیش مێژووی کۆچکردنی مردووەکەی بۆ دەوروبەری (٢٥٠)ساڵ لەمەوبەر دەگەڕێتەوە.

گۆڕستانەکەی پانکانیش چەند کێلێک وێنەی بزنە کێوی لەسەر هەڵکەندراوە و هەندێکیش نەخشی مافووری لەسەر هەڵکەندراوە، هەندێک لە کێلەکان لوولەیین وەکو دینگە نەخشێنراون، ئیتر جیهانی ڕەمزی کێلی گۆڕستانان زۆر فراوان و ئاڵۆزە، جا شیکردنەوەی ئەم ڕەمزانە کاری پسپۆڕانی شوێنەوار و مێژوو نووسانە.

کەواتە پێویستە بە زووترین کات حکومەت خەمێک بۆ لێکۆڵینەوەی ئەم ڕەمزانە بخوات تا بەدەردی ڕەمزی هەندێک لە کێلەکانی گۆڕستانی شاقوڵی نەچووینە.

بەشی چوارەم
نووسینی سەرگۆڕەکان

جاران نووسینی سەر گۆڕەکان تەنیا چەند ئایەتێک بووە ئەویش زیاتر لەنێو بنەماڵەی مەلا و شێخ و

دەسەڵاتداران بڵاوبووەوە، بۆ نموونە گۆڕی میرانی لوڕی گەورەو لوڕی گچکە بە ئایەت نەخشێنراون، دواتر خوێندەواری پەرە دەستێنێت بەتایبەتی دوای پەنجاکان پێناسەی مردوو بەزمانی کوردی دەنووسرێت و دواتر بە شیعر دەیڕازێننەوە، لە ناو دیانەکانیش نووسین بە زمانی ئارامی و خەتی ئارامی هەر هەبووە لەوانە کێلێکم لە نزیک ئاکرێ دۆزییەوە کە بە خەتی ئارامی نووسراوە، بەڵام مێژووی کۆچکردنی لەسەر نەنووسراوە.

لەسەردەمی بەعس خەڵک نەیدەوێرا شیعری کوردی لەسەر کێلەکان بنووسن لەبەر ئەوەی حکومەت بیانووی پێ دەگرتن و بەکاری سیاسی دادەنا، جا بۆیە دوای ڕاپەڕین خەڵک گۆڕی کێلەکانیان بەشیعری کوردی دەڕازاندەوە بەتایبەتی ئەوانەی شەهید دەبوون، دواتر وێنەی ئاڵای کوردستانیان لەسەر کێلەکان هەڵدەکەند و ئی وا هەیە ئاڕمی حیزبەکەی لەسەر کێلەکەی هەڵدەکەند،

جا بەڕێزی ژمارەیەکی زۆری لەم جۆرە کێلانە بە وێنە و نووسینەوە خستۆتە ڕوو بۆ لێکۆڵینەوە لە ڕەمزەکان زیاتر پشتی بە بیروبۆچوونی مامۆستا (عەبدولڕەقیب یووسف) بەستووە.

بەشی پێنجەم
ئەدەبی سەرگۆڕەکان

مەبەست لەمە دەربڕینێکە دەربارەی مردنی ئەو کەسە، یان لێکدانەوەی ژیان و مردنی کەسوکاری مردوو لەسەر گۆڕەکەی بەشێوەیەکی ئەدەبی جوان لە قاڵبی شیعر، یان چەند ڕستەیەکی ڕێک دەری دەبڕن وەک ئەوەی هەموو کەسێک دەمرێ و مردن براگەورەی هەمووانە و هەموو دەچینەوە بەر بارەگای خودا، ئەگەر مردووەکە شەهید بووبێ، یان بەکارەساتێک کۆچی دوایی کردبێت، ئەوە کەسوکاری جوانترین شیعر لەسەر گۆڕەکەی دەنووسن، جا ئەم شیعرانەش بەخەتی جۆراوجۆری فارسی و سولس و نەسخن.

نووسەریش لێرەدا نموونەیەکی زۆری لە شیعری سەر ئەم گۆڕانە خستۆتە ئاراوە، بەتایبەتی شیعری سەرگۆڕی نووسەر و هونەرمەندان کە بەشێکی زۆری کتێبەکەی گرتۆتەوە.

بەشی شەشەم
مردن و دابونەریتەکانی

هەڵبەت هەر گەلێک و هەر ئایینێک فەلسەفە و بیروبۆچوونی تایبەتی دەربارەی مەرگ و دابونەریتەکانی خۆی هەیە، ئی وا هەیە دەڵێ گیان لەناو دڵدایە، ئی وا هەیە دەڵێ گیان لە مێشکدایە، ئی واش هەیە دەڵێ کە مرۆڤ دەخەنە گۆڕەوە گیانەکەی بەرەوبارەگای خودا بەرزدەبێتەوە و لەوێوە بۆ بەهەشت، یان دۆزەخ ڕەوان دەکرێت. هەندێکیش پێیان وایە گیان لەناو لاشە تا ڕۆژی لێ پێچینەوە دەمێنێتەوە.

جاران هەندێک کێل لای سەرەوەی کونێکی بازنەیی لێ دەکرا بۆ ئەوەی ئەگەر گیانەکە لەناو گۆڕ ئازار بخوات لەم کونەوە بێتە دەرەوە، هەروەها لە دابونەریتەکان وەک پرسە، خێر بۆکردن و چوونە سەرگۆڕستان، ئەمانەش بەپێی کات و سەردەم خەریکە کەم دەبنەوە، بۆ نموونە جاران پرسە هەفتەیەک بوو دواتر بوو بەسێ ڕۆژ و دواتر سێ دان و لە سلێمانیش بووەتە دوو دان.

لە ڕۆژانی پرسە ماڵی مردوو خواردن ئامادە ناکەن.

دەربارەی چاکەکانیش لەزۆربەی گوند و شار و شارۆچکەکان چاک هەیە، جا ئەو چاکە ئەسحابەیە، یان پیاو چاکێکە، یان گۆڕی پیاو چاکێکی ئایینەکانی بەر لە ئیسلامە، کە جاران وەک دکتۆری دەروونی و دکتۆری نەخۆشی خەڵک چوونەتە سەریان و بە مەبەستی چاک بوونەوە و مرازگرتنیان بە بەردخستنە ناو شوێنی تایبەتی، یان خۆ غلۆرکردنەوە، یان پەڕۆ لێ بەستن، دواتریش پارچە پەڕۆیەکیان وەک متفەڕک لە چاکەکە دەهێنا و بە مەبەستی مراز لە دەست و سەری منداڵانیان گرێ دەدا، یان چاک بوونەوەیان لە نەخۆشی، نووسەر لە کۆتایی پاشکۆیەکی تایبەتیشی بە مردن و گۆڕستانی مەسیحییەکان خستۆتە ڕوو، بەڵام زۆر بە کورتی لەسەر ڕەمزی کێلەکانیان دواوە.

لە کۆتاییدا دەستخۆشی لەم بەڕێزە دەکەین جێی شانازییە کە ئافرەتێک لەسەر بابەتێکی ئاوا قورس بنووسێت.

چەند وردە زانیارییەک کە پێوەندی بە بابەتەکەوە هەیە

* عەباس قەدیانی لە کتێبەکەی بەناوی (تأثیر فرهنگ و تمدن ایران درجهان) لەلاپەڕە (٢١٠) باس لە هەندێ گۆڕستانی سەیر و سەمەرەی لوڕستان دەکات لەوانە چەند

گۆڕستانێکی گەلانی سوارکارە کە بۆ ساڵانی ١٠٠٠ پ.ز دەگەڕێتەوە، لە دابونەریتەکانیان زین و ئەسپیان لەگەڵ خاوەن مردووەکە ناشتووە.

* سێ کووپەی پڕ لە هێسکی سەگ لە گوندی گۆمەشینی دەشتی کۆیە دوای ڕاپەڕین دۆزرایەوە، بەڵام بەداخەوە پێش ئەوەی لێکۆڵینەوەی لەسەر بکرێت فەوتێنراون.

* لە کۆتایی گەڕەکی کوردستان لە هەولێر نزیک بە گردی کلک مشک ساڵی ١٩٩٤ مانگی چوار ژوورێک لەژێر زەوی دۆزرایەوە کە پەیکەری هێسکی مرۆڤێکی لەسەر بوو، هەروەها ژمارەیەک کەلوپەلی لە قوڕ دروستکراو و چەند پارچە چەکی کۆنی تێدابوو، بە داخەوە هێسکەکانیان شکاندبوو دەیانوت هێسکی کافرانە و کەلوپەلەکانیش داغان داغان بوون، ڕۆژی دوایی ئاسایش گەیشتێ و سەری ژوورەکەیان گرتەوە.

* لەناوچەکانی باکووری یەریڤان و ئێغدرو قارس گۆڕستانی سەیر و سەمەرەی گەلانی ئورارتوو دەبینرێت، هەروەها گۆڕستانی کۆنی ئێزدیان لەم ناوچانە دەبینرێن کە پەیکەری بەران و ئەسپ داتاشراوە لەسەر گۆڕی ئەو کەسانەی کە ئارەزوویان لە بەخێوکردنی ئەم ئاژەڵانە هەبووە، بەڵام ئەم دابونەریتە ئەمڕۆکە لەلای ئێزدیانی ئەرمەنستان نەماوە.

* جاران ئەگەر لە گوندێک مەلا نەبووایە قورئان لە پرسەدا بخوێنێت ئەوە شمشاڵیان بە ئاوازێکی غەریب لێ دەدا و حەیرانی غەریبیان گاس دەکرد. عوسمان هەمەوەند تا سەرەتای ئازاد بوونی عێراق لە پرسەکان لەگەڵ قورئان خوێندن ناوناوە چەند بەندێک لە حەیرانیشی گاس دەکرد.

* لە دوای ڕاپەڕین کۆمەڵێک کووپە لە بەناو پشتێنەی ئاسایشی هەولێر نزیک گردی کلک مشک دۆزرایەوە، کە ژمارەی هەر کۆمەڵەیەکیان لەنێوان (١٠- ٢٠) کووپە دەبوو، بە داخەوە هەموویان شکابوونەوە ناو یەکتری و خۆڵەمێشیان تێدابوو، جا دوور نییە گۆڕ بووبن دوای ئەوەی لاشەی مردوویان سووتاندووە ئینجا خۆڵەمێشەکەیان خستۆتە ناو کووپان.

* لە ساڵی ٢٠٠٧ لە کۆنە گۆڕستانێکی گوندی سەکری سەکرانی چۆمان، سێ جۆرە گۆڕی تێکەڵم بینی کە گۆڕی ئیسلام و جوولەکە و زەردەشتی بوون.

گۆڕی زەردەشتییەکان لەناو جۆرە کووپەیەک بوون کە بە کووپەی خەسرەوشاهی ناوی دەهات، کووپەکان هەندێک ڕوویان لە ڕۆژهەڵات و هەندێک ڕوویان لە ڕۆژئاوا و هەندێک ڕوویان لە ئاسمان بوو، ئەمەش ئاماژەیە بۆ کاتی مردنی کەسەکە. ئایا کاتی بەیانی مردووە، یان نیوەڕۆ، یان کاتی ئێوارەو شەو، بەڵام بەداخەوە دانیشتوانی گوندەکە هەر کووپەیەکیان لەم جۆرە دۆزیبێتەوە بەهۆی ئەوەی کە تەرمی کافرانی تێدایە شکاندوویانە.